

Türk Kùltür Birliğinin Sağlanmasında “Türk Amacı” Dergisi

Sedat MADEN*
Müzeyyen ALTUNBAY**

Öz

Türkiye'de dergiciliğin tarihi 19. yüzyıla kadar uzanır. İlk dergi olarak kabul edilen *Vaka-i Tıbbiye*'den (1849-1851) günümüze kadar farklı alanlarda yüzlerce dergi yayımlanmıştır. Yayımlanan bu dergilerin yayın politikalarının hedef kitle doğrultusunda olduğu bilinmektedir. 1940'lı yıllarda tek parti döneminde dergi sayısında azalma görölse de bu yıllarda Türk milliyetçiliğini öne çıkaran ve kùltür birliğini sağlamaya çalışan dergilere rastlanmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesine denk gelen bu yıllarda kùltürel kimliğin korunması ve güçlenmesi, ulusların kökleriyle birleşmesi fikrini yaygınlaştırır. Ortak tarih ve kimlik düşüncesinden hareketle dergilerin yayın politikalarında kùltür birliğine öncelik verildiği görülür. Bu dönemlerde *Bozkurt*, *Millet*, *Çınaraltı* gibi dergilerin yanı sıra Türk kùltür birliğini sağlamaya adanan bir diğer dergi Ahmet Caferoğlu tarafından çıkarılan *Türk Amacı* dergisidir. Azerbaycan Gence doğumlu olan Ahmet Caferoğlu, Türkiye'de başta ağız özellikleri olmak üzere çok sayıda bilimsel çalışma yapmıştır. Caferoğlu, *Türk Amacı* dergisinin yayın politikasını, “Türk topluluklarını tanıştırıp kaynaştırarak kùltür birliğini sağlamak” olarak belirlemiştir. İlk sayısı Temmuz 1942 yılında yayımlanan dergi, toplamda sekiz sayı çıkmıştır. Dergide yer alan konular genel itibarıyla Türk kùltür ve tarihine ışık tutacak önemli şahsiyetlerden ve kùltürel meselelerden seçilmiştir. Başlangıçtaki iddialı çıkışını devam ettiremeyen dergi ilk yılını doldurmadan yayın hayatını noktalamıştır. Bu çalışmada, Türk kùltür birliğinin sağlanmasında önemli katkıları bulunan *Türk Amacı* dergisi ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Amacı, Ahmet Caferoğlu, kùltür birliği, Türk dünyası.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Hüseyin Hüsnü Tekiřik Eğitim Fakùltesi Türkçe Eđitimi Bölümü
e-posta: sedd52@gmail.com

** Dr., Giresun Üniversitesi Hüseyin Hüsnü Tekiřik Eğitim Fakùltesi Türkçe Eđitimi Bölümü
e-posta: altun.bay@hotmail.com

The Effects of 'Türk Amacı' Magazine on Providing Turkish Cultural Unity

Abstract

The history of magazine publishing in Turkey goes back to 19th century. Hundreds of magazines have been published in many different fields from the first magazine *Vaka-i Tıbbiye* (1849-1851) till today. It is known that the publication policy of these published magazines occurred in line with the target audience. Although there was a decrease in the number of magazines in single-part period in 1940s, there were also magazines trying to emphasize the Turkish nationalism and cultural unity this year. In the years before the Second World War, protection and refreshment of the culture promotes the idea of unification of the nations with their roots. Taken this idea as the basis, it is seen that cultural unity is given priority in the publication policy of the magazines. In addition to the magazines such as *Bozkurt*, *Millet* and *Çınaraltı*, another magazine published for cultural unity is the magazine called *Türk Amacı* by Ahmet Caferoğlu. Ahmet Caferoğlu born in Gence, Azerbaijan conducted a large number of scientific studies especially about the features of dialect. He determined the publication policy of *Türk Amacı* magazine as enabling cultural unity among Turkish communities by introducing them to each other. The magazine first published in July, 1942 has 8 issues in total. The topics covered in the magazine were selected from the relevant topics such as important people and cultures which would enlighten Turkish culture and history. The magazine could not maintain its significance; hence, its publication ended at the beginning of its first publication year. In this study, the magazine titled as *Türk Amacı* was studied for Turkish cultural unity.

Key Words: Türk Amacı, Ahmet Caferoğlu, cultural unity, Turkish world.

Giriş

“Cihan tarihine azim hizmetleri dokunan, çağlar ve asırlar boyunca, yüksek kültürlü millî devletler kuran, Türk uruk ve boylarını yakından tanımadıkça ve onlarla sıkı bir surette ilgilenilmedikçe, Türk kültür birliği davası, daima noksan kalacaktır.”
Ahmet Caferoğlu

Okuma kültürünün bir göstergesi olan “dergicilik”, toplumların kültürel gelişmişliği hakkında bilgi vermesi bakımından önemli yayın organlarıdır. Batıdaki dergicilik ile kıyaslandığında Türkiye’de dergiciliğin köklerinin çok daha yeni olduğu görülür. Çünkü dergicilik anlayışının yerleşmesi doğrudan matbaanın kullanılmasıyla ilgili olduğundan 18. yüzyıla kadar Türkiye’de diğer basılı eserlerde (gazete, kitap, ansiklopedi vb.) olduğu gibi dergicilik alanında da faaliyet gösterilememiştir.

18. yüzyılın ilk yarısında bir yenileşme hareketi olarak Osmanlı Devleti’ne giren matbaa, bağımsız eserlerin basılması yolunda önemli bir başlangıç olmuştur. Başlangıçta matbaaya karşı bir tepki olduysa da daha sonra kitap, gazete, dergi gibi çok sayıda eser basılarak halka ulaştırılmıştır. Ancak bu aşamaya gelinceye kadar matbaanın tepkiyle karşılandığı bilinmektedir. Berkes’e göre bu tepkinin temelinde, yaygın bilinenin aksine, şeriat değil Osmanlı’daki loncalar etkilidir. *“Şu hâlde basım sanatı Osmanlı tarihinde yalnızca bir din sorunu değil, kısmen teknik, kısmen ekonomik, kısmen de siyasal bir sorun olmuştur. Matbaanın açılmasına ülemanın karşı koyduğuna dair hiçbir kayıt yoktur. Kur’an, hadis, tefsir ve fıkıh eserlerinin istisna edilmesi, Müslümanlar arasında da benzer olayların çıkması korkusuyla yorumlanabilir. Matbaacılık Müslümanlar arasında bir din ilgisi ile değil, siyasal bir ilgi ile de başlamıştır”* (Berkes, 2013: 61).

Matbaanın giderek yaygınlaşması sonucunda farklı düşünceleri dile getiren gazete ve dergiler ortaya çıkmaya başlar. Gazete ve dergilerin çoğalması aynı zamanda Osmanlıdaki farklı düşüncelerin dile gelmesi anlamını taşımaktadır. Bu nedenle ilk resmi gazetenin (*Takvim-i Vekayi*-1831) çıkarılmasından sonra gazete ve dergi sayısında giderek bir artış göze çarpar. Tanzimat’a gelindiğinde ise sadece yetişkinlere değil çocuklara yönelik de dergilerin çıkarılması önemli bir hareket olarak görülür.

“Avrupa’da olduğu gibi ülkemizde de yayınlanan ilk dergiler bilimsel nitelik taşımaktadır. Ülkemizde bilinen ilk Türkçe dergi 1849-1851 yılları arasında 28 sayı yayımlanan ve bir tıp dergisi olan Vaka-i Tıbbiye’dir. Bu derginin aynı zamanda Fransızca bir nüshası da bulunmaktadır” (Gönenç, 2007: 64). *Vaka-i Tıbbiye*’den sonra, Teodor Kasap tarafından 1870 yılında

çıkartılan ilk mizah dergimiz olan *Diyoben'i* unutmamak gerekir. Bununla birlikte, 1910-1912 yılları arasında Selanik'te *Hüsn ve Şiir* adıyla yayın hayatına başlayan, sekizinci sayısından itibaren *Genç Kalemler* adını alan Türk dili, kültür ve edebiyatı tarihi açısından önemli bir dönüştürme, Yeni Lisan hareketinin, öncülüğünü yapan bir başka dergiyi burada anmak yerinde olacaktır. Genç Kalemler dergisinin yazar kadrosu içinde *Ömer Seyfettin*, *Ali Canip Yöntem*, *Ziya Gökalp* gibi Türk kültür tarihinin önemli kalemleri yer almıştır.

Vaka-i Tıbbiye, *Diyoben* ve *Genç Kalemler* gibi süreli yayınlardan sonra dergicilik ülkemizde çok büyük aşamalar kat etmiştir. Haftalık ya da aylık olarak çıkarılan dergiler artık hedef kitleye ve amaca göre değişik türlerde çıkabilmektedir. Söz gelimi mizah dergisi, kültür-sanat dergileri, edebiyat dergileri, spor dergileri vb. İçeriği ne olursa olsun dergilerin genel olarak bir yayın politikası mevcuttur. Konu ile ilgili olarak Gönenç “*dergilerin yayın politikasının değişiklik gösterdiğini, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların (ekonomik, siyasi, kültürel) ve okurun beklentilerinin göz önünde bulundurulduğunu*” (2007: 77) belirtmektedir.

Basılan her dergi ya da gazete belirli bir amaçla ve belirli bir düşünce doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Dergilerin basımlarındaki esas gaye, aynı zamanda derginin yayın politikasını da belirlemektedir. Söz gelimi *İsmail Gaspıralı* tarafından “dilde, fikirde, işte birlik” düsturuyula ile Türk topluluklarının sorunlarına tercüman olmak amacıyla çıkarılan *Tercüman Gazetesi* (1883-1918), sadece Kırım Tatar Türklerinin değil tüm Türk Dünyasının dil, kültür ve siyasi-sosyal yapısına etki etmiştir. Gaspıralı'nın “dilde, fikirde, işte birlikte” ülküsüyle başlattığı Türk-İslam mefkûresi *Tercüman* ile tüm Kırım'dan Osmanlıya, Kafkaslara ve tüm Türk coğrafyasına yayılmış ve bu heyecanı taşıyan yeni atılımlara yol göstermiştir.

Gaspıralı İsmail'den kısa bir süre sonra Abdürreşid İbrahim Efendi çıkardığı gazete ve dergilerle Rusya'daki Müslümanları bilgilendirme ve bilinçlendirme gayreti gütmüştür. Türkoğlu'nun belirttiği gibi Abdürreşid İbrahim “*Ahmet Taceddin ile birlikte 1910 yılında Teârûf-i Müslimin adlı bir dergi çıkararak, Rusya Müslümanlarının durumu, İslâm âleminin meseleleri ve eğitimle ilgili makaleler yazdı* (Türkoğlu, 1997: 68). Kendisi aynı zamanda önemli bir seyyah olan Abdürreşid İbrahim, günümüzdeki Türk-Japon ilişkilerinin temelini atan ve Japonya'da İslamiyet'in resmi dinler arasında kabul edilmesinde emeği olan kişi olarak da bilinir. Rusya'nın Türkler aleyhine ağır bir baskı oluşturduğu 20. yüzyılın ilk yarısında kendisi, tüm baskılara rağmen, çıkardığı gazete ve dergilerle Türkiye ve Türkler lehine yayın yaparak, olumlu bir algı oluşturmayı ve zor şartlar altındaki Müslümanların sesini dünyaya duyurmayı amaçlamıştır.

Türk basın hayatında önemli olarak kabul edilen bir diğer yayın organı Ünsizade Kardeşler tarafından çıkarılan *Ziya* dergisi kabul edilir. “1879'da *Celaleddin ve Hacı Said Ünsizade kardeşler Tiflis'te edebi- dini haftalık bir dergi olan Ziya'yı, 1883'te diğer Türk topluluklarından yazarların da katıldığı Keşkül'ü çıkarır. Keşkül, Ünsizade kardeşlerin Türkiye'ye sürülmesine kadar beş yıl yayımını devam ettirir*” (Kahraman, 2003: 124). Akpınar'a göre *Keşkül*, içerik itibarıyla diğer dergilerden farklı bir yönüyle öne çıkar. “*Siyasi bakımdan Keşkül'ün havası dikkat çekicidir. 1890'larda Azerbaycan'da ilk defa “millet” kavramı bu gazetede izah edilmiştir. Millet kelimesi, siyasi kültürel bir manada kullanılmıştır. İlk defa “din” ve “millet”in ayrı ayrı kavramlar olduğu burada izah edilmiştir*” (Akpınar, 1994: 91). Türk Dünyasında önemli etkileri olan diğer gazete ve dergilerden bazıları ise şunlardır: *Mola Nasreddin, Füyuzat, Hayat, Tanin, Genç Kalemler, Türk Yurdu* gibi.

Toplumlarının millî kimliklerinin oluşmasında, kültür ve edebiyat aracılığıyla yeni nesillerin şekillenmesinde, gazete ve dergilerin okuyucuyu bilinçlendirmelerinin yanı sıra bir düşünceyi aşılama, birlik beraberlik sağlama gibi etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Bir konuya dair geniş kitleleri haberdar etme, bilgilendirme, mesaj verme bakımından da gazete ve dergiler etkili birer iletişim aracı olarak görülmektedir. Yukarıda verilen dergilerden hareketle, özellikle Rusya'nın acı kuvvetini her fırsatta Türklere gösterdiği 20. yüzyılın ilk yarısında bile, onlarca derginin ve gazetenin çıkarılmasının halkın kenetlenmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

Tanzimat'tan günümüze kadar olan süreçte, her ne kadar teknik alanda bazı sorunlar devam etse de, dergicilik alanında büyük aşama kaydedilmiştir. Ancak uzun soluklu dergi olma ve geniş okuyucu kitlesine ulaşma günümüz dergilerinin hâlen temel bir sorunudur. Kısa süreli olan birçok dergi basın yayın hayatında bir yol alsada da çeşitli sebeplerden ötürü yayın hayatlarını erken noktalamışlardır. Kendi dönemi itibarıyla önemli olan ve güçlü bir amaçla ortaya çıkan “*Türk Amacı*” dergisi de bunlardan bir tanesidir.

“*Türk Amacı'nın neşrinde güdülen esas gayeyi ve ülküyü en iyi olarak taşıdığı ad ifade etmektedir. Amaç kelimesi daha on birinci asırdan itibaren Türkçemizde nişangâh ve hedef manalarında kullanılarak bugüne kadar aynen manasını muhafaza etmektedir*” (S. I) denilerek ortaya çıkan *Türk Amacı* dergisi, temelinde Türk kültürünü ve millî mefkûreyi yansıtmayı amaç edinmiştir.

Derginin Yayın Politikası

Derginin sahip ve müdürü olan Ahmet Caferoğlu derginin taşıdığı öneme binaen şunları söylemektedir:

“*Her bir milletin en kıymetli benliği ve varlığı, bilhassa kültüründe*

olduğundan, neşrine başladığımız Türk Amacı da doğrudan doğruya, Türk kültür birliğinin mürevvici ve kaynağı olarak Türklüğe hizmet edecektir. Filvaki, Türk dünyası ile beraber, Türk kültürü de, çok geniş bir sahaya yayılmış ve bu yüzden birçok Türk ulus ve illeri arasında muhtelif şiveler türemiş ve her bir Türk ili için ayrı ayrı tarihler bile yazılmışsa da; bu ayrılıklar ancak coğrafi durum bakımından dikkat nazarına alınabilir. Gerçekte ise millî mefkûre, edebiyat, san'at, dil ve saire gibi manevî varlıklar bakımından, millî Türk fikir hayatı her daim bir kül olmuş ve bundan doğan Türk kültür birliği, varlığı da, bugüne kadar, tamamile kendisini muhafaza etmiştir (Caferoğlu, S.I).

Caferoğlu'na göre, Türk dünyasını ayrı birer milletten müteşekkil göstererek tarih yazmak doğru değildir. Her ne kadar birbirinden farklı şiveler oluşmuşsa da bunlar aynı dilin bir parçasıdır, bu nedenle farklılık sadece coğrafyadan ibarettir. Böylece tarih, dil, kültür birliği olan Türklerin ülkü birliğine hizmet etmek amacıyla *Türk Amacı* dergisini çıkarır. İlk sayısı 1 Temmuz 1942 yılında çıkarılan derginin 40'lı yılların başında yani II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde bu amaçla çıkması da manidardır.

Dergi, beynelmilel bir anlayışla yayın hayatını devam ettirmeyi amaçlar. Çünkü dış dünyaya kapalı bir gerçeklik *Türk Amacı* dergisinin yayın politikası ile doğrudan bağdaşmaz. Dolayısıyla, dünyayı takip ederek yeniliklerden ve bilimsel çalışmalardan haberdar olmak, kültür sanat alanında bilinçlenmek ve bilgilenmek, kalkınma açısından önemlidir.

"Bu amaca varmak için mecmuamız bütün araştırmalara, toplamalara ve malzemelere açık bulundurulacaktır. Ayrıca mecmuamız, Türk kültür ve amacına hizmet eden Avrupa matbuatındaki mühim yazıları, kabil olduğu kadar, Türkçeye çevirerek okuyucularının istifadesine koyacaktır." (S.I) denilerek farklı fikirlere açık olduğu gösterilmiştir.

Caferoğlu'nun yaptığı akademik çalışmalardan da anlaşılacağı gibi kendisi Türk kültürüne hizmet etmeyi bir görev bilmıştır. Caferoğlu'na göre Türk dünyasının birbiriyle tanışıp kaynaşması, birlik ve beraberlik içinde olması derginin Türk milletine olan en büyük borçlarından biridir.

"Nihayet, Türk Amacı'nın ödemesi lazım gelen en büyük borçlarından biri de, muhtelif coğrafi sahalara ayrılan bütün ırktaşlarını birbirine tanıtmak ve tanıştırmaktır. Cihan tarihine azim hizmetleri dokunan, çağlar ve asırlar boyunca, yüksek kültürlü millî devletler kuran, Türk uruk ve boylarını yakından tanımadıkça ve onlarla sıkı bir surette ilgilenilmedikçe, Türk kültür birliği davası, daima noksan kalacaktır. Bu sahada uğraşan her bir Türk gencinin burada üzerine düşen vazife, Türk varlığının en eski mazisini boylamak ve birbirinden ayrı yaşayan Türk uluslarının, ayrı ayrı kültüre malik olmayıp bilakis müşterek bir Türk birliği mahsulünün parçalarından başka bir şey

olmadıklarını Türk Amacı'nda ispat etmektir” (Caferoğlu, S.I:1). Böylelikle ilk sayısında derginin temel amacı ve yayın politikası ortaya konularak Türk birliği sağlama yolunda gayret sarf edilmiştir.

Derginin İçeriği

Türk kültür birliğine hizmet etmek ve birbirine yabancı olan Türk akraba ve topluluklarını tanıştırap birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamak amacıyla yayın hayatına başlayan *Türk Amacı* dergisi, sadece sekiz sayı çıkmıştır. Böylece 1 Temmuz 1942 yılında başladığı yayın hayatını erkenden noktalarak kısa ömürlü dergilerden biri olmuştur.

Derginin sahip ve müdürü olan Ahmet Caferoğlu, yaptığı ağız ve derleme çalışmalarıyla Türk kültürüne ve edebiyatına sayısız çalışma kazandırmıştır. Zeynep Korkmaz'a göre Caferoğlu, “*Ağız çalışmalarındaki öncülüğü ile kendinden sonraki haleflerine sağlam bir güç kaynağı olmuştur. Onları yönlendirme ve yeni çalışmalara ortam hazırlama görevini başarıyla yerine getirmiştir. O, bu alanda gerçekten de XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un, XIX. yüzyılda da W. Radloff'un yaptıkları değerli derleyicilik hizmetleri ile karşılaştırılabilecek nitelikte bir hizmet vermiş; yorulmak bilmeyen yapısı ve tükenmez enerjisi ile Anadolu'yu karış karış dolaşarak ciltler dolusu bir metin külliyatı ortaya koyabilmiştir” (1996: 263-264).*

Osman Fikri Sertkaya tarafından *doğumunun 70. yılı münasebetiyle* kaleme alınan yazıda Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun öz geçmişi şöyle açıklanır:

“İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Filolojisi kürsü profesörü Dr. Ahmet Caferoğlu 17 Nisan 1899'da Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğmuştur. Annesinin adı Güher, babasının adı İsmail (ölümü 1902)'dir.

Orta Tahsilini Özbekistan'ın Semerkand (1908), lise tahsilini ise Azerbaycan'ın Gence (1909-1916) şehrinde tamamlamış, aynı yıl Kiew (Ukrayna) Yüksek Ticaret Okulu'na kaydolmuştur. Bu okula üç semestre (Eylül 1916-Ocak 1918) devam eden Caferoğlu, Rus ihtilâli üzerine 1917 sonlarına doğru Gence'ye dönmüştür. Gence'de Azerbaycan'ın istiklali için hazırlanan harekete katılan Caferoğlu, 1918 yılında Azerbaycan'a gelen İslam Ordusu'na gönüllü yazılmış ve muharebelere iştirak etmiştir. (Rütbesi topçu onbaşısı idi.) 1919 yılında Bakü Üniversitesi Türkoloji (Şarkiyat) Bölümüne bir semestre devam etmiş, 1920 yılında Azerbaycan Cumhuriyetinin Sovyet Orduları tarafından istilası üzerine Türkiye'ye gelmiş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolmuştur. 1924 yılında Edebiyat Fakültesi'nden (Licencie es Lettres) mezun olan Caferoğlu, İlahiyat Fakültesi kütüphanesine memur olmuştur. 1925 yılının sonuna doğru Türkiyat Enstitüsü asistanı iken Dışişleri

Bakanlığı'nın verdiği tahsisat ile Almanya'ya gitmiş, önce W. Bang-Kaup, A. Von le Coq, Vasmer ve Wastermann'ın talebesi olarak bir semestre Berlin Üniversitesi'nde, sonra F. Giesse, Carl Brockelmann, Diels, Koschmieder ve Schaefer'in talebesi olarak beş semestre Breslau Üniversitesi'nde Türkoloji tahsili yapmıştır" (Sertkaya, 1969: 1-2). Akademik başarıları bununla sınırlı kalmayan Caferoğlu, 1929 yılında Dr. unvanını almış ve Türkiye'ye dönmüştür. Sertkaya'nın ifadesiyle "Fevkalade verimli bir âlim olan Caferoğlu'nun 350'nin üzerinde ilmî yayını vardır. O, bu çalışmaları ile birçok beynelmilel teşekküle üye seçilmiştir" (1969: 2). Kendisinin de yazılarla destek verdiği *Türk Amacı* dergisinin yazar kadrosuna bakıldığında dikkati çeken ilk nokta ağırlıklı olarak aynı isimlerin başı çektiğidir. Bununla birlikte yazıları ile dergiye destek olan bir diğer deyişle Türk kültür birliğinin sağlanmasına katkıda bulunan yazarlar şunlardır:

Prof. Dr. Fuat Köprülü, Kadircan Kafı, Dr. Abdullah Zihni Soysal, Muharrem Feyzi Togay, Dr. A. Okay, Ali Genceli, Fahrettin Çelik, Dr. Sadeddin Buluç, M. Halid Bayrı, F. Saltkan, C. Brockelmann, Prof. Dr. T. Alangu, Prof. Dr. A. Kadir İnan, Suzan Caferoğlu, Samim Kocagöz, Prof. Dr. Mecit Okay, Baycan Turanlı, V. L. Salcı, Dündar Akinal.

Dergi, yazar kadrosunda Türk edebiyatından siyasete, bilimden gazeteciliğe kadar farklı alanlardaki birçok ismi bir araya toplamasıyla da önemlidir. Dergide en fazla yazısı olan yazar Muharrem Feyzi Togay'dır. Togay'ı S. Buluç, A. Z. Soysal, F. Çelik, K. Kafı gibi isimler takip etmektedir.

Toplam sekiz sayı çıkan *Türk Amacı* dergisinin sadece dört sayısında fotoğraf kullanılmıştır. Bu fotoğrafların ilki derginin ikinci sayısında yer alan *Şirvanlı Sâbir Tâhîrzade*'ye aittir.

Azerbaycan Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan *Şirvanlı Mirze Elekber Sâbir Tâhîrzade*, edebiyat alanında güçlü bir isim olup en önemli eseri *Hophopname*'dir. 20. yüzyılda Azerbaycan'da var olan siyasi hareketlenmeye şiirleri ile destek verdiği bilinmektedir. Derginin ikinci sayısında aynı zamanda Ali Genceli tarafından "*Şirvanlı Sâbir Tâhîrzade Hop hop*" adlı bir bölüm de bulunmaktadır. Taşkesenlioğlu'na göre "*Çok kısa bir edebiyat hayatı olmasına rağmen hiciv kavramını mizah unsuruyla başarıyla birleştiren Sâbir; şiirlerinde Azerbaycan'daki eğitimin içler acısı durumunu, Müslüman halkın eğitime önem vermemesini, kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmelerini, kadınların toplumsal düzen içinde hiçbir hakka sahip olmayışlarını, toprak ağaları ve yerli zenginlerin halkı ezmelerini, dini tekelleri altına alarak halkın manevi duygularını sömüren mollaları ele alarak eleştirmiştir. Böylece milli unsurlara verdiği değer bakımından sadece Azerbaycan'da değil, İran ve Anadolu'da da oldukça etkili olmuştur* (2013: 130).

Derginin beşinci sayısında ise “Millî Şefimiz İsmet İnönü” notuyla İsmet İnönü'ye ait bir fotoğraf basılmıştır. Bu sayıda ayrıca “Cumhuriyetimizin Ondokuz Yılı” başlığıyla Caferoğlu tarafından bir yazı yayımlanarak on dokuz yılda gelinen nokta özetlenmiştir.

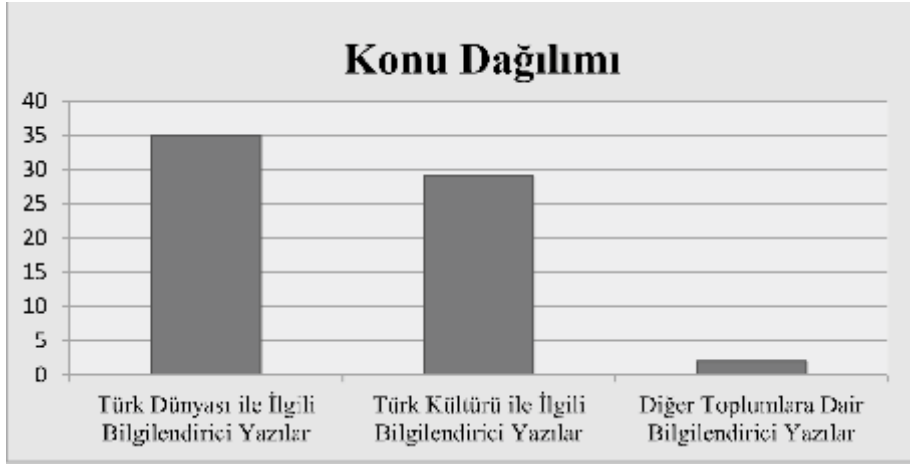
“Birçok zorluklara göğüs gererek geçen 19 yıl zarfında, memleketimizin her bir köşesini mâmûre hâline getirmek, memleketimizi medeniyetin ve insaniyetin her bir nimetinden istifadelendirmek için kadın, erkek ve çocuk, hep bir arada dâhi rehberlerimizin gösterdikleri hedefe doğru durmadan, yorulmadan yürümüştür. Türk milleti, bugün akıllara hayret veren bu dinç, fakat verimli çalışmasının zaferini tadıyor ve vatanın hür ve müstakil, ulusunda hâkim ve tek başına hâkim olmanın zevkile, eriştiği terakki merhalelerinden, daha ilerilere gitmek, daha geniş ve daha uzak ufuklara atılmak arzusunu duyuyor” (Caferoğlu, S.5:1).

Derginin altıncı sayısında yayımlanan üçüncü fotoğraf ise “Dağıstan hürriyetinin emsalsiz mücahidi” notuyla Şeyh Şamil'e aittir. Derginin bu sayısında aynı zamanda M. Feyzi Togay tarafından “Yakın Türk Tarihine Bir Bakış Şeyh Şamil” başlıklı bir yazı da yer almaktadır. Togay'ın ifadesiyle “Şamil'in kahramanlık menkıbesi ve Kafkasya'nın istiklali uğrunda yaptığı kırk senelik parlak mücadele, hiçbir zaman beşeriyetin hatırasından ve bahusus Türklerin kalbinden silinecek değildir” (S.6:247). Dergide yer verilen son fotoğraf ise derginin sekizinci ve son sayısında yer almakta olup Türk münevver, tarihçi, eğitimci Şehabettin Mercanî'ye aittir. Özellikle eğitimde yaptığı ıslahatlarla, eğitim sistemini modernleştirme çabalarıyla bilinen Mercanî, Türklerin içinde buldukları karanlıktan ancak eğitimle çıkılabileceğine inanmaktaydı. Görüldüğü gibi dergide çok fazla fotoğrafa yer verilmemekle birlikte, fotoğrafına yer verilen şahsiyetler Türk dünyası için önemli hizmetleri olan asker, siyasetçi, eğitimci gibi kişilerden seçilmiştir.

Dergide Yer Verilen Temel Konular

Dergide yer alan yazılar daha çok Türk dünyasına ve Türk kültürüne dair meseleleri konu edinmektedir. Sekiz sayı çıkmasına rağmen derginin tamamı incelendiğinde Türk dünyasına dair bilgilendirici yazıların geniş yer tuttuğu görülmektedir. Türk dünyası ile ilgili yazılar daha çok diğer Türk topluluklarındaki yazar, şair ve fikir adamlarını tanıtıcı türdendir.

Türk Amacı'nın yayın politikasında her ne kadar dünyaya dair yazılara da yer verileceği söylenmiş olsa da bu tür yazıların çok az yer aldığı tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak yer alan yazılar Türk dünyasındaki önemli şahsiyetler hakkında (şair, yazar, asker vb.) bilgi içerir niteliktedir. İkinci olarak Türk kültürü ile ilgili yazılar (dil, şamanizm, ölüm vb.) ağırlıktadır. Diğer topluları konu alan yazıların sayısı epey azdır. Derginin esas politikası, Türk kültür birliğini sağlamak olduğundan konular daha çok bu kapsamda sınırlandırılmıştır. Konuların dağılımı ise şu şekilde belirtilebilir:

Grafik1. Türk Amacı dergisindeki yazıların konu dağılımı

Dergide konu dağılımı bakımından en geniş yer tutan “Türk dünyası ile ilgili yazılar” kendi içinde incelendiğinde bunların da daha çok Türk dünyasındaki önemli isimler hakkında bilgi veren yazılar olduğu görülür. Dergide, hakkında bilgi verilen isimler şunlardır:

Şehabettin Mercanî, Ahmet Kemal Akunal, Gazi Yakup Bey, Mengili Girey Han, Sâdî Karabağî, Abay, Abbas Kulu Ağa Bakıhanlı, Mirza Cemal Kalabeyi, Kayyum Nâsirî, Dr. Rıza Nur, Şirvanlı Sâbir Tâhîrzade, Dağıstanlı Aşuh Söyün, Tufarganlı Abbas, Mir-Ali-Şir Nevaî, Tebrizli Sâib ve Sevim Bike.

Önemli şahsiyetler kadar dile dair çıkan yazılar da Türk dili tarihi açısından önem taşır. Bunlar daha çok eski Türk dili ile bazı önemli mütefekkirlerin Türk dili hakkındaki düşüncelerinden oluşmaktadır. Söz gelimi, derginin birinci sayısında yer alan Ahmet Caferoğlu tarafından kaleme alınan “Türk kültür birliği Hadimlerinden Mir-Ali-Şir Nevai” başlıklı yazı ile M. Fuad Köprülü tarafından kaleme alınan “Azeri Aşıklarından Tufarganlı Abbas” başlıklı yazı, Türkçenin Ali Şir Nevaî ile yeniden canlanışından bahsetmekte ve Moğol istilasından sonra Türkçenin uyanışında Ali Şir Nevaî'nin katkısını anlatmaktadır. Aynı zamanda Muhakemetü'l Lügateyn hakkında da bilgi verilen bu yazıda Türkçenin tarihsel serüvenine değinilmiştir.

Dergide dile dair yer alan bir diğer yazı Fahrettin Çelik tarafından kaleme alınan toplamda beş farklı bölüm hâlinde yayımlanan “Türklerde Dört Yönün Dört Renkle Adlandırılması” başlıklı makaledir. Bu çalışmada, farklı bilim adamlarının tespitlerine göre Türklerde dört yönün hangi renklerle anlatıldığı ele alınmış, günümüzde bazı yerleşim yerlerinde bunun etkisinin nasıl devam ettiği belirtilmiştir. Konu, Dede Korkut'tan Oğuzname'ye, Ziya Gökalp'ten Hüseyin Namık Orkun'un tespitlerine kadar çok geniş bir yelpazede

ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca, yabancı bir yazar olan C. Brockelman tarafından kaleme alınan “Divânü Lugat-it Türk Tercümesi Hakkında” başlıklı yazı ile Kaşgarlı Mahmud'un eserinin önemi, Türk dili tarihi açısından irdelenmiş, Orhun ve Yenisey yazıtlarından başlatılan Türk dili tarihi seyri içindeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dil meselesine geniş yer verilen yazılardan bir diğeri Samim Kocagöz'ün yazdığı “Tanzimat'ta Dil Hareketlerine Umumi Bir Bakış” başlıklı çalışmadır. Kocagöz, bu çalışmayı dört ayrı bölüm hâlinde derginin 5. 6. 7. ve 8. sayılarında yayımlamıştır. Tanzimat'ta siyasi, içtimaî, iktisadî alanda inkılâp olduğu kadar edebî alanda da inkılâplar yapıldığına dikkat çeken yazar, XIX. asrın başından başlayarak Türk dilinin gelişimi hakkında bilgi verir. Geçmişten günümüze uzanan dil hareketinin temellerinin anlatıldığı bu çalışma, bir bakıma Türk dilinin tarihi gelişimi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Dergide aynı zamanda Türk diline dair yayımlanan genelgelerden, dil alanındaki çalışmalardan da bahseden Kocagöz, tercüme faaliyetleri üzerinde de durarak konuyu enine boyuna tartışmaya çalışmıştır. Dil meselesinin üzerinde bu kadar çok durulmasının altında Türkçenin kültür birliğinin sağlanmasındaki işlevinin vurgulanmaya çalışıldığı görüşü yatmaktadır. Bu nedenle bazı düşünürlerin (Kayyum Nasirî, Ali Şir Nevaî) dil hakkındaki görüşlerinin yanı sıra Türkçenin tarihsel gelişimine de geniş yer verilmiştir.

Sonuç

Türk Amacı, yayın hayatına başlamadaki gayesini “Türk topluluklarının birbirinden kopmasını önlemek ve coğrafî ayrılığı kültürel ayrılığa dönüştürmemek” olarak belirlemiş Türk kültür tarihine katkılarıyla iz bırakmış bir dergidir. Her milletin sahip olduğu en önemli değerini kendi kültürel benlikleri olduğunu vurgulayan derginin sahibi, müdürü ve yazarlarından Ahmet Caferoğlu, Türk kültürüne hizmet etmeyi bir borç bilmiş ve Türk Amacı dergisini “kültürel birliği” sağlamada önemli bir araç olarak görmüştür. Ancak iddialı bir çıkış yapan dergi, çıkardığı sekizinci sayının sonunda daha ilk yılını dolduramadan yayın hayatını noktalamıştır. Kültürden edebiyata, Türk dünyasındaki önemli fikir adamlarından dil ile ilgili meselelere kadar geniş bir konu yelpazesi olan dergi, Türk kültür birliğinin sağlanmasında önemli bir merhale olarak kabul edilebilir.

Kaynaklar

- Akpınar, Y. (1994). *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Berkes, N. (2013). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Gönenç, A. Yapar (2007). "Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*. S.29, s.63-78.
- Korkmaz, Z. (1996). *Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Anadolu Ağzları*. (http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1996s530/1996s530_02_Z_KORKMAZ.pdf adresinden 21.12.2015 tarihinde erişilmiştir.)
- Sertkaya, O. F. (1969). "Ahmet Caferoğlu'nun Hayatı ve Eserleri (Doğumunun 70. Yıldönümü Münasebeti ile)". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 17. ss.1-28.
- Taşkesenlioğlu, L. (2013). "Azerbaycan Türk Edebiyatı Millî Şairi Mirze Elekber Sâbir ve Hophopname". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. S.2/3, s. 96-132.
- Togay, M. F. (1942). "Yakın Türk Tarihine Bakışlar Şamil", *Türk Amacı*. S.6, s.241-247.
- Türkdoğan, İ. (1997). *Sibiryalı Meşhur Seyyah Abdürreşid İbrahim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türk Amacı 1-8* (Tıpkıbasım). Ankara: TDK Yayınları.